

TUTTU MUTTA TUNTEMATON

AVAIMIA YHDYSVALTAIN YMMÄRTÄMISEEN

Esko Aho

www.eva.fi

EVA:n kotisivuilla raportteja, puheita ja
artikkeleita suomeksi ja englanniksi

Kustantaja: Taloustieto Oy

Kansi: Antti Eklund

Painopaikka: Yliopistopaino 2004

ISBN 951-628-408-6

ESIPUHE

Euroopan ja Yhdysvaltain suhteiden tila vaikuttaa Suomen kansainväliseen toimintaympäristöön monin eri tavoin. Tutkimusten mukaan 12.5 miljoonaa eurooppalaista ja 40 000 suomalaista saa suoraan elantonsa suorista investoinneista tai kaupasta Yhdysvaltain ja Euroopan välillä. Turvallisuuspolitiikassa transatlanttinen suhde muodostaa rungon, jonka varaan EU:n turvallisuusstrategia rakentuu. Tieteessä yhteistyö vanhan ja uuden mantereen välillä on syvää. Populaarikulttuurissa vaikutteet ovat päivittäisiä.

Suhteet ovat laajat, mutta niin ovat ongelmatkin. Enemmistö eurooppalaisista ei hyväksy Yhdysvaltain toimintaa Irakissa, suhtautuminen kansainvälisiin järjestöihin ja sopimuksiin iskee kiilaa EU:n ja Yhdysvaltain välille. Mielipidetiedustelut osoittavat epäluulojen olevan yleisiä molemmiin puolin Atlanttia.

Esko Ahon kirjoittama EVA-raportti avaa Euroopan ja Yhdysvaltain suhdetta kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä hän tarkastelee Yhdysvaltain yhteiskunnan arvoja ja toimintamalleja. Toisaalta hän analysoi syitä suhteiden erkaantumiseen. Hän osoittaa, että Yhdysvallat on samaan aikaan sekä tuttu että tuntematon ja toteaa, että paluuta suhteiden kulta-aikaan ei ole. Läheinen kumppanuus on yhä mahdollista, mutta se vaatii sekä työtä että erojen avointa tunnustamista. Suomen kannattaa hänen mukaansa pysyä erossa ”anti-amerikkalaisesta fundamentalismista”.

Raportti on tärkeä ja ajankohtainen. Tärkeä se on siksi, että Suomen on määriteltävä kantansa siihen haluammeko edistää läheisiä suhteita Euroopan ja Yhdysvaltain välillä vai pidämmekö suhteiden viilentymistä myönteisenä asiana. Ajankohtainen raportti on siksi, että ajankohtainen keskustelu on osoittanut Amerikka-tuntemuksen olevan Suomessa kovin pinnallista.

Ajankohtaiseksi raportin tekee myös suomalaisten asenteissa tapahtunut muutos. EVAn kansainvälisiä asenteita kartoittanut asennetutkimus (Turvassa EU:ssa, kaukana kavala maailma, Helsinki 2004) osoitti suomalaisten suhtautuvan Yhdysvaltain ulkopolitiikkaan erittäin kriittisesti. Vain 2 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että USA toimii maailmapolitiikassa oikein ja ansaitsee suomalaisten tuen. Kolme neljästä oli väitteen kanssa eri mieltä. Esko Ahon raportti antaa aineksia pohtia syitä

näin negatiivisiin asenteisiin. Se antaa aineksia myös suhteiden kehityksen arvioimiseen.

Haluamme lausua lämpimän kiitoksen yhteistyöstä Esko Aholle, joka on viime vuodesta saakka ollut EVAn kumppani eli EVA Fellow. EVAssa raportista on vastannut Pia Heikkurinen, jolle myös haluamme lausua parhaat kiitokset.

Helsingissä 3.5.2004

Pentti Vartia

LUKIJALLE

Kun otin vastaan tehtävän laatia EVA-raportti transatlanttisen yhteistyön tulevaisuudesta, en täysin tajunnut haasteen vaativuutta. Euroopan ja Yhdysvaltojen keskinäiseen suhteeseen sisältyy juuri nyt niin paljon jännitteitä ja ristiriitoja, uskomuksia ja odotuksia, että loogisen ja ymmärrettävän kokonaisarvion laatiminen on lähes ylivoimainen tehtävä.

Toisaalta Amerikka herättää voimakkaita intohimoja. Sitä on helppo vihata tai rakastaa. Yksille amerikkalainen yhteiskunta edustaa parhaiden länsimaisten arvojen tyyssijaa ja niiden rohkeaa puolustajaa. Toiset taas näkevät siinä moraalittoman ja itsekkään muun maailman sortajan.

Raportissa yritän piirtää yleiskuvaa tästä oman aikamme ainoasta supervallasta ja sen Eurooppa-suhteeseen vaikuttavista ominaisuuksista tietoisena siitä, että monet päätelmistäni ovat ristiriidassa Euroopassa valitsevan yleisen mielipiteen kanssa.

Mielipiteet ja käsitykset, joita tässä raportissa esitän ovat omiani ja perustuvat kirjallisen materiaalin ohella niihin henkilökohtaisiin kokemuksiin, joita oli mahdollista saada Harvardin yliopistossa viettämäni vuoden aikana.

Omakohtaisten havaintojen suhteen yritän olla kriittinen. Ne perustuvat lyhyeen ajanjaksoon ja ennen kaikkea rajoittuvat itärannikolle, jota ei asenteiltaan ja arvomaailmaltaan voi luokitella tyypilliseksi osaksi Yhdysvaltoja.

Tämän raportin tarkoitus ei ole todistaa eurooppalainen yhteiskuntamalli amerikkalaista paremmaksi tai päinvastoin. Pyrin tarkkailijan rooliin myös niiden yksittäisten ominaisuuksien suhteen, siitäkkin huolimatta, että joku voi tulkita neutraalisuuden kyynisyydeksi.

Kiitän lopuksi monia ystäviäni ketään erikseen nimeltä mainitsematta saamastani opastuksesta ja hyvistä neuvoista.

Työ on nyt valmis ja jää lukijoiden arvioitavaksi.

Helsingissä 23. päivänä huhtikuuta 2004.

Esko Aho

SISÄLLYS

ESIPUHE

LUKIJALLE

1. PALUU PERUSASIOIHIN	9
1.1 Entä jos ennusteet pettävät pahasti?	9
1.2 Harhaanjohtavia mielikuvia	11
1.3 Neuvostoliiton uhka yhdisti	12
1.4 Kaksi tulkintaa	13
1.5 Tuttu mutta tuntematon	15
2. AMERIikka ON TOISTA MAATA	17
2.1 Poikkeuksellinen mahti	17
2.2 Järjestelmämuutoksen haaste	18
2.3 Lahjomattomat mittarit	19
3. AMERICAN EXCEPTIONALISM	22
3.1 Kansakunnan DNA	22
3.2 Yksilön vapauden ihanne	23
3.3 Uskonto ja isänmaa	24
3.4 Sosialismi ja fasismi puuttuvat	26
4. VAPAUDEN VALOT JA VARJOT	29
4.1 Amerikkalainen unelma	29
4.2 Riskinottoa ja yrittäjyyttä	30
4.3 Rikollisuus riesana	31
5. HEIKKO VALTIO, VAHVA YHTEISKUNTA	32
5.1 Jeffersonilainen valtio	32
5.2 Jaettua valtaa	33
5.3 Sotilaallisen voiman salaisuus	34
5.4 New Deal ja Great Society	35
5.5 Vapaaehtoistyön mekka	37
5.6 Voiman salaisuus	38

6. YHTEEN VAI ERILLEEN?	40
6.1 Erilaiset maailmankuvat	40
6.2 Erot korostuneet	41
6.3 Demografia	42
6.4 Taloudelliset siteet	44
7. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	46
7.1 Uusi pohja	46
7.2 Osviittaa Suomelle	47
LÄHDELUETTELO	48

Motto:

”A person who knows only one country knows no country”

1. PALUU PERUSASIOIHIN

1.1 HAALISTUVA LIITTOSUHDE

”Tämän päivän keskeisissä strategisissa ja kansainvälisissä kysymyksissä amerikkalaiset ovat Marsista ja eurooppalaiset Venuksesta”. Näin väittää amerikkalaisen Carnegie Endowmentin tutkija ja Washington Post -lehden kolumnisti Robert Kagan kirjassaan ”Paratiisin vartijat: Yhdysvallat, Eurooppa ja uusi maailmanjärjestys”.

Kaganin päätelmä sopii kuvaamaan yleisemminkin uuden ja vanhan mantereen viimeaikaisia suhteita. Turvallisuuspoliittisten linjakiistojen ohella erimielisyydet Kioton sopimuksesta tai kuolemanrangaistuksesta, yleisemmin Lähi-idän politiikasta sekä monet kauppariidat vahvistavat käsitystä, että Eurooppa ja Yhdysvallat liukuvat erilleen toisistaan.

Euroopassa vallitsee vahva käsitys, että perimmäinen syy transatlanttisten suhteiden vastoinkäymisiin on Yhdysvaltain politiikan muutoksessa. Kaikki alkoi vuoden 2000 marraskuun presidentinvaaleista, joissa republikaanien George W. Bush löi äärimmäisen niukasti ja jopa kyseenalaisella tavalla demokraattien Al Goren.

Se on ainakin totta, että presidentti Bushin vahvasti uskonnollisten asenteiden värittäämä oikeistolainen sisäpolitiikka yhdistyneenä unilateralistiseen voimapolitiikkaan kansainvälisissä suhteissa käänsi eurooppalaisen yleisen mielipiteen nopeasti amerikkalaisvastaiseksi.

Pew Research Center teki kesällä 2001 mielipidetutkimuksen, jonka tulos osoitti eurooppalaisen asennemuutoksen jyrkkyyden sekä sen kytköksen presidentti Bushiin. Hänen ulkopolitiikkansa sai vain noin viidenneksen hyväksynnän, kun Bill Clintonin ulkopolitiikan linjan kannattajaksi ilmoittautui kaksi kolmasosaa kyselyyn vastanneista eurooppalaisista.

Neljä viidestä eurooppalaisesta oli sitä mieltä, että presidentti Bush tekee päätöksiä itsekkäästi, pelkää oman maansa näkökulmasta eurooppalaisista välittämättä.

Vahvistuva amerikkalaisvastainen ilmapiiri näkyi myös vuoden 2003 kesäkuussa tehdyssä vastaavassa mittauksessa. Kun vuonna 2000 saksalaisten selkeä enemmistö, 78 prosenttia, suhtautui myönteisesti Yhdysvaltoihin, näin ajattelevia oli kolme vuotta myöhemmin enää alle puolet eli 45 prosenttia. Sama suunta näkyi myös ranskalaisten asenteissa. Myönteisesti Yhdysvaltoihin suhtautuvien osuus laski 62 prosentista 43 prosenttiin.

New Yorkiin ja Washingtoniin tehdyt terrori-iskut nostattivat vahvan mutta lyhyeksi jääneen myötätunnon aallon. Terrorihyökkäyksiä seuraavana päivänä NATO-maat päättivät yksimielisesti soveltaa ensimmäisen kerran sotilasliiton historiassa yhteisen puolustuksen perustana olevaa viidettä artiklaa. Tavalliset kansalaiset osoittivat solidaarisuuttaan marsein ja mielenosoituksin. ”Me olemme nyt kaikki amerikkalaisia”, Ranskan päälehti Le Monde julisti heti syyskuun 11. päivän jälkeen.

Järkyttävän kokemuksen synnyttämä yksituumaisuus kesti vain hetken. Pian amerikkalaiset ja osa sen eurooppalaisista liittolaisista ajautuivat kiistoihin terrorismin vastaisen taistelun strategiasta ja etenkin siitä, miten pitäisi vastata Saddam Husseinin johtaman Irakin uhkaan.

Suurin osa vanhoista eurooppalaisista liittolaisista teki erilaisen perusarvion Irakin tilanteesta kuin terrori-iskujen syvästi järkyttämä ja kiihdyttämä Yhdysvallat. Amerikkalaiset halusivat voiman näyttöä ja käyttöä. Saksan ja Ranskan johtama rauhanrintama uskoi yhä diplomatian sekä poliittisen ja taloudellisen painostuksen tehoon.

Robert Kagan tulkitsee molempien käyttäytyneen voimavaroihinsa nähden loogisella tavalla. Yhdysvallat halusi turvautua voiman käyttöön, koska sen kapasiteetti siihen riitti. Enemmistö Euroopan unionin vanhoista jäsenmaista halusi monenkeskistä ratkaisua, koska niiden omat voimavarat eivät antaneet muuhun mahdollisuutta.

Mikä ajaa Yhdysvaltoja ja Eurooppaa erilleen? Riittääkö selitykseksi pelkkä sotilaallinen voima tai sen puute? Voisiko kaikki olla toisin, jos neljän vuoden takaiset presidentinvaalit olisivat päättyneet George W.

Bushin tappioon? Vai onko liittosuhteen rakoilun taustalla sittenkin syvempiä ja pysyvämpiä tekijöitä?

Miksi Atlantti näyttää leveämmältä kuin ennen?

1.2 HARHAANJOHTAVIA MIELIKUVIA

Euroopan amerikkalaisvastainen tunnelma on leimallisesti bushvastaisuutta. On helppo selittää ja uskoa, että maailmankuvien, strategioiden ja toimintatavan jyrkentyneet erot johtuvat pelkästään Yhdysvaltain presidentistä ja hänen taustavoimistaan. Tätä oppia ruokkii Yhdysvaltain jyrkkä sisäpoliittinen kahtiajako, joka antaa liioittelevan kuvan demokraattien ja republikaanien keskinäisistä mielipide-eroista.

Kioto sopimuksen kohtalo on mainio esimerkki harhaanjohtavien mielikuvien voimasta. Euroopassa tulkitaan yleisesti, että Yhdysvallat irrottautui ilmastopöytäkirjasta pelkästään presidentti Bushin ja hänen kovan linjansa takia. Näin ajattelevat elävät siinä olettamuksessa, että ympäristöongelmista huolta kantavan John Kerryn voitto presidentinvaaleissa palauttaisi Yhdysvallat Kiotoon taakse.

Todellisuudessa Kioto sopimuksella ei ollut minkäänlaisia läpimenon mahdollisuuksia kongressissa. Siksi presidentti Bill Clinton ei edes yrittänyt sen ratifiointia. Bushin hallinnon ilmoitus irrottautumisesta ei todellisuudessa ollut suuri linjamuutos, vaan sen tosiasian tunnustamista, että Yhdysvalloissa sopimus ei ollut hyväksyttävissä.

Toki demokraattien ja republikaanien kesken ja erityisesti Kerryn ja Bushin välillä on huomattava linjaero suhtautumisessa ympäristökysymyksiin, mutta sitä täytyy tulkita amerikkalaisella asteikolla, ei eurooppalaisin mittarein.

On historiatonta ja lyhytnäköistä tulkita Euroopan ja Yhdysvaltojen etäännyminen pelkästään seuraukseksi amerikkalaisen sisäpolitiikan voimasuhteiden muutoksista.

Voi olla, että Yhdysvallat olisi Al Gore johdolla toiminut joissakin ratkaisuihin toisin ja vastaavasti suhtautuminen sen politiikkaan olisi Euroopassa myönteisempi kuin nykyiseen hallintoon. Kenties ristiriitoja

olisi voitu välttää käyttämällä pehmeämpää retoriikkaa Atlantin molemmilla puolilla.

Perimmäiset syyt Euroopan ja Yhdysvaltojen etäännyttämiselle ovat kuitenkin paljon syvemmillä. Atlanttisen kumppanuuden laimentumisen historia on huomattavasti pidempi kuin George W. Bushin ura Yhdysvaltain presidenttinä.

1.3 NEUVOSTOLIITON UHKA YHDISTI

Euroopan ja Yhdysvaltojen liittolaisuus syntyi toisen maailmansodan seurauksena. Siihen saakka amerikkalaiset olivat käyneet sisäistä kamppailuaan osallistumisen ja eristäytymisen kannattajien kesken. Vasta natsismin haaste sekä Japanin hyökkäys saivat amerikkalaiset vakaasti uskomaan, että Yhdysvaltojen oma etu vaati osallistumista ja vastuun kantamista kansainvälisestä järjestyksestä.

Maailmansodan päätyttyä Yhdysvaltoja ja Eurooppaa piti yhdessä ennen kaikkea Neuvostoliiton uhka. Kylmän sodan rintamajaossa ja sen synnyttämässä ideologisessa, taloudellisessa ja sotilaallisessa paineessa korostuivat läntisen Euroopan ja Yhdysvaltojen yhteiset strategiset edut. Molemmat tarvitsivat toisiaan kyetäkseen pysäyttämään Neuvostoliiton vaikutuspiirin laajentumisen länteen.

Koko kylmän sodan ajan Eurooppa ja Yhdysvallat kehittyivät ja kasvoivat samaan suuntaan. Marshall-avun tukemana läntinen Eurooppa nousi nopeasti sodan raunioista, alkoi integroitua ja kuroi umpeen Yhdysvaltojen taloudellista etumatkaa. Vastaavasti lamavuosina alkanut ja sotataulouden vauhdittama liittovaltion vahvistaminen, etenkin 1960-luvun Great Society -ohjelma, toi amerikkalaiseen yhteiskuntaan eurooppalaiselle hyvinvointivaltiolle ominaisia sosiaalisia elementtejä.

Jopa suhteessa sotilaallisen voiman käyttöön tapahtui lähentymistä. Vietnamin sodan traumaattiset kokemukset muuttivat varsinkin nuorten amerikkalaisten asenteita voimapolitiikkaan lähemmäksi eurooppalaista valtavirtaa.

Ensimmäiset tulevaa ennakoivat säröt transatlanttisessa suhteessa tulivat näkyviin jo 1980-luvulla. Ronald Reaganin johtama Yhdysvallat ryhtyi

ajamaan Neuvostoliittoon nähden etenkin retoriikan tasolla jyrkempää linjaa, johon sen eurooppalaiset liittolaiset eivät halunneet yhtyä.

Vuoden 1983 maaliskuussa presidentti Reagan piti Orlandossa kuuluisan ”The Evil Empire”-puheensa, jossa hän vaati ydinaseriisuntaa ja hyökkäsi jyrkästi Neuvostoliittoa vastaan ja nimitti sitä pahan valtakunnaksi. Sanavalinta herätti ankaraa arvostelua paitsi eurooppalaisten liittolaisten keskuudessa myös amerikkalaisessa oppositiossa.

Varsinainen käänne piste ajoittui kuitenkin 1990-luvun taitteeseen. Kylmän sodan päättyminen neuvostoimperiumin häviöön ja hajoamiseen vei mennessään tärkeimmän transatlanttisen siteen: yhteisen uhkan. Sen hälvennyttyä sekä Yhdysvallat että läntinen Eurooppa kokivat asemansa uudeksi ja toisenlaisista vakuutteluista huolimatta vähemmän riippuvaiseksi valtameren toisella puolella olevista liittolaisista.

1.4 KAKSI TULKINTAA

Amerikkalaiset tulkitsivat eurooppalaisen sosialismin romahduksen omaksi voitokseen. Kylmän sodan voitto vahvisti heidän käsitystään oman yhteiskuntamallin ja arvomaailman oikeutuksesta sekä moraalista missiosta puolustaa markkinataloutta, demokratiaa ja ihmisoikeuksia kaikkialla maailmassa.

Neuvostoliiton romahdettua ja ainoan globaalin haastajan väistyttyä Yhdysvallat koki itsensä yliveritaiseksi suurvallaksi ja alkoi käyttäytyä sen mukaisesti. Sotilaallinen ja taloudellinen suvereenisuus loi houkuttuksen hakea ratkaisua kansainvälisiin ongelmiin omin voimin, jos neuvottelujen ja sopimusten tie ei tuottanut tyydyttäviä tuloksia.

Euroopalle Berliinin muurin kaatuminen symboloi vanhan mantereen kahden verisen sisällissodan ja niitä seuranneen traumaattisen kahtiajaon päättymistä. Geopoliittisen aseman radikaali muutos vahvisti myös eurooppalaisten itsetuntoa ja luottamusta omiin voimiin.

Kylmän sodan jälkeinen Eurooppa ei enää tyytynyt olemaan osa amerikkalaisten johtamaa ”länttä”. Se halusi itsenäisemmän ja tasavertaisemman aseman suhteessa Yhdysvaltoihin. Euroopan unionin sisäinen vahvistaminen ja laajeneminen itään, yhteismarkkinoiden toteuttaminen

sekä siirtyminen yhteiseen valuuttaan olivat välineitä, joilla eurooppalaiset halusivat varmistaa oman globaalin puhevaltansa.

Tasavertaisuuden tavoite synnytti erikoisen yhtälön. Voidakseen kehittyä uskottavaksi rinnakkaiseksi ja tasavertaiseksi toimijaksi Euroopan unioni halusi kehittyä Yhdysvaltain liittovaltion kaltaiseksi. Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahvistaminen, yhteisvaluuttaan siirtyminen sekä perustuslakihanke ilmensivät juuri tätä pyrkimystä.

Unioni halusi olla yhtä vahva toimija kuin Yhdysvallat voidakseen erottua ja irrottautua siitä.

Euroopan unionin uutta perustuslaillista sopimusta valmistelleen konventin puheenjohtaja Valéry Giscard d'Estaing piti helmikuussa 2003 Washingtonissa puheen, jossa hän yritti perustella amerikkalaisille syvenevän eurooppalaisen integraation etuja.

Esitykseen sisältyi kaksi perusviestiä. Giscard yhdisteli mielikuvin Euroopan unionissa meneillään olevan perustuslaillisen sopimuksen kirjoittamisen Yhdysvaltain perustuslain syntyyn vuonna 1787. Kuulijoille ei voinut jäädä epäselväksi, että hänen mielestään unioni on perustuslakia kirjoittaessaan ottamassa askeleita samaan suuntaan kuin Yhdysvaltain liittovaltio yli kaksi vuosisataa aikaisemmin.

Samaan hengenvetoon Ranskan entinen presidentti vakuutti presidentti Kennedyä siteeraten, että ”vahva ja yhtenäinen Eurooppa ei ole kilpailija vaan kumppani Yhdysvalloille”.

Vakuuttelut ovat tarpeen, sillä varsinkin nykyisen hallinnon piirissä eurooppalaisten pyrkimyksiin suhtaudutaan epäillen.

Koko transatlanttinen asetelma on paradoksaalinen. Eurooppalaiset haluavat kehittää unionista vahvan ja Yhdysvaltain vertaisen globaalin toimijan, joka kykenisi kantamaan vastuuta myös sotilaallisesta turvallisuudesta.

Amerikkalaiset ovat periaatteessa vaatineet ”taakan jakoa” ja eurooppalaisten suurempaa panosta, mutta sen suuntainen kehitys ei toteutukaan miellyttä.

Vastaava asetelma vallitsee myös Euroopassa. Täällä halutaan itsenäisyyttä ja riippumattomuutta Yhdysvalloista, mutta yhtä aikaa pelätään, että

amerikkalaiset vetäytyvät Euroopasta ja jättävät vastuun maanosan turvallisuudesta yksin eurooppalaisten omille harteille.

Kylmän sodan jälkeistä kehitystä on kutsuttu ”transatlanttiseksi avioeroksi”. Vielä osuvampi rinnastus voisi olla siirtyminen avioliitosta avoliittoon, jossa kumpikin käyttää omaa sukunimeään ja elää niin, että yhteisen osoitteen rinnalla molemmilla on myös omansa.

Uusi suhde ei silti näytä tyydyttävän kumpaakaan.

1.5 TUTTU MUTTA TUNTEMATON

Kylmän sodan asetelmassa korostuivat Yhdysvaltoja ja Eurooppaa yhdistävät piirteet ja vastaavasti jakavat tekijät haluttiin työntää taka-alalle. Pääasiallinen vertailujen kohde oli yhteinen vastustaja: eurooppalainen kommunismi.

Siinä rinnastuksessa amerikkalaisten ja eurooppalaisten maailmankuvien, arvojen sekä yhteiskunta- ja talousjärjestelmien erot näyttäytyivät vähäisinä. Nyt kun vastavoima on poissa, eurooppalaisen ja amerikkalaisen yhteiskuntamallin erot pääsevät paremmin esille, jopa korostuvat.

Syntyy mielikuva suuresta muutoksesta, vaikka kyse on enemmän poikkeuksellisten olosuhteiden takia varjoon jääneiden historiallisten tekijöiden esiinmarssista.

Amerikkalaisen yhteiskunnan todellisen luonteen ja erityispiirteiden ymmärtämisen tekee vaikeaksi sen näennäinen tuttuus. Päivittäisen uutisvirran ja etenkin elokuvan ja television ansiosta kuvittelemme tietävämme Yhdysvalloista ja amerikkalaisesta elämänmuodosta enemmän kuin todellisuudessa tiedämme.

Kehittäessään suhteitaan esimerkiksi Venäjään tai Japaniin ja Kiinaan eurooppalaiset valtiot ja yritykset luonnostaan ottavat huomioon kulttuuriset erot. Lähestymisen strategiat laaditaan niin, että ne kunnioittavat erilaisuutta.

Amerikkalaisten suhteen oletamme yleensä, että eurooppalaisten keskinäiset toimintamallit sopivat myös sinne. Yhteistyön pitkät perinteet, valtava amerikkalainen kulttuuritarjonta tai englannin kielen asema

vahvistavat käsitystämme, että molemmin puolin Atlantin olemme samaa maata.

Kun eräät ilmiöt poikkeavat ennakkokäsityksestämme, teemme sen johtopäätöksen, että Amerikka on muuttunut. Sitäkin on tapahtunut, mutta vähemmän kuin eurooppalaiset kuvittelevat.

Sama perisynti näkyy myös toisin päin, kun amerikkalaiset syyttävät eurooppalaisia pehmeystä läntisten arvojen puolustamisessa.

Merkittävä osa transatlanttisia suhteita rasittavista tekijöistä perustuu pinnallisiin, hätiköityihin tai asenteellisiin tulkintoihin. Tässä raportissa keskityn lähinnä ongelman vanhan mantereen puoleiseen osuuteen: suomalaisten ja yleisemmin eurooppalaisten vaikeuksiin tulkita amerikkalaista yhteiskuntaa sekä sen sisällä vaikuttavia voimia.

Kylmän sodan päättymistä seuranneissa olosuhteissa Neuvostoliiton vaaran synnyttämä strateginen kumppanuus, vapaan ja demokraattisen maailman puolustaminen, menetti merkitystään yhdistävänä voimana. Olemassaolon uhkaksi koetun vastustajan kadottua transatlanttista suhdetta alkoi heikentää myös toinen tekijä: kulttuurinen erilaisuus.

Historian valossa kyse ei ole suuresta yllätyksestä vaan pikemminkin paluusta normaaliin, olosuhteisiin, jossa eurooppalaisten yhteiskuntien ja amerikkalaisen yhteiskunnan peruserot tulevat taas selkeästi näkyviin.

Sama vaikutus näkyy myös vuoden 2001 terrori-iskujen seurauksena. Niin kuin eräs tarkkailija totesi: ”Amerikka ei muuttunut syyskuun 11. Se vain tuli enemmän itsensä kaltaiseksi.”

2. AMERIikka ON TOISTA MAATA

2.1 POIKKEUKSELLINEN MAHTI

Valkoisen talon pitkäaikainen neuvonantaja David Gergen aloitti syyskuussa 2000 luentonsa Harvardissa väittämällä, että koskaan sitten Rooman valtakunnan ei ero maailman vahvimman ja toiseksi vahvimman kansakunnan kesken ole ollut yhtä suuri kuin nyt. Hetken kuluttua hän ryhtyi epäröimään, oliko edes Rooman valta niin ylivertainen kuin Yhdysvaltain nykyinen globaali mahti.

Yhdysvallat saavutti suvereenin taloudellisen, teknologisen ja sotilaallisen johtoaseman vasta 1990-luvun taitteessa, kun neuvostojärjestelmä romahti. Silti sitä voi perustellusti pitää koko teollisen ajan menestyneimpänä kansakuntana.

Mihin tällainen ainutlaatuinen saavutus perustuu? Teollinen kehitys on eri vaiheissa edellyttänyt hyvin erilaisia ominaisuuksia ja vahvuuksia. Miten on mahdollista, että Yhdysvallat on kaikissa tilanteissa kyennyt säilyttämään kilpailukykyä?

Pohdin kunnallissalan kehittämissätiön Polemia-sarjassa syksyllä 2003 julkaistussa kirjasessa ”Sattuma suosii valmistautunutta” kansakuntien menestyksen tekijöitä; mitä voimavaroja ja ominaisuuksia on tarvittu, jotta yksittäinen valtio on selviytynyt voittajana maailmanlaajuisessa teollisessa kilpailussa.

Päädyin neljän perustekijän muodostamaan kehikkoon, joka sopii mainiosti taustaksi myös Yhdysvaltain teollisen ajan historian arvioinnille.

Teollisen järjestelmän perusta on fyysisessä pääomassa: luonnonvaroissa, infrastruktuurissa sekä tuotantovälineissä ja niiden laadussa. Teollistumisen uranuurtajan, Ison-Britannian mahti perustui ennen kaikkea fyysiseen pääomaan. Luonnonvarojen, muuhun maailmaan nähden kehittyneen infrastruktuurin sekä edistyneen maataloustuotannon avulla luotujen pääomien ansiosta siitä tuli teollisen vallankumouksen ensimmäinen suurvalta.

Toisen perustekijän, henkisen pääoman, painoarvo alkoi kasvaa voimakkaasti 1800-luvun loppupuolella. Yhdysvallat oli ensimmäinen kansakunta, joka ryhtyi kouluttamaan massoja. Se sopi hyvin yhteen myös yksilön vastuuta ja mahdollisuuksia korostavan ideologian kanssa. Koulutuksesta kehittyi tehokas sosiaalisen nousun väline.

Kolmas keskeinen kansallisen menestyksen tekijä on kyky luoda ja ylläpitää sosiaalista pääomaa. Amerikkalainen tutkija Robert Putnam on selittänyt tällä Pohjois- ja Etelä-Italian välille viimeisen sadan vuoden aikana syntyneen kehityseron. Pohjoinen menestyy laajojen ja hyvin toimivien kansalaisyhteiskunnan verkostojen ansiosta, jotka hierarkisesta etelästä lähes tyystin puuttuvat.

Sama logiikka näyttäisi toimivan myös Amerikan mantereella. Vielä 1760-luvulla Latinalainen Amerikka oli taloudellisesti Pohjois-Amerikan tasolla. Sen jälkeen niiden tiet erosivat ja Amerikoiden taloushistoria on noudattanut Italiasta viime vuosisadalta tuttua kaavaa. Vahvan kansalaistoiminnan ja vertikaalisen vuorovaikutuksen leimaama demokraattinen pohjoinen on kansakuntien kilpailussa ollut täysin ylivoimainen suhteessa hierarkkiseen ja epädemokraattiseen etelään.

Neljättä menestystekijää kutsun järjestelmänmuutoskyvyksi. Kuten Saksan ja Japanin esimerkit 1990-luvulta osoittavat, globaalissa toimintaympäristössä ei riitä, että yhteiskunta omaa vahvat fyysisen ja henkisen pääoman varannot tai riittävän määrän sosiaalista pääomaa. Sen täytyy myös omata joustavuutta, jolla voimavarat siirtyvät tehokkaasti taantuvilta aloilta kehittyville.

2.2 JÄRJESTELMÄMUUTOKSEN HAASTE

Teollisen ajan menestys on vaatinut kaikkia neljää tekijää, mutta kansakunta on voinut korvata puutetta yhden tai useamman tekijän suhteen erityisellä vahvuudella jossakin toisessa. Nyky-Kiina on tästä mainio esimerkki. Rohkean järjestelmänmuutoksen ansiosta fyysisen ja henkisen pääoman suhteen hyvin köyhä maa on yltänyt hurjiin kasvulukuihin.

Teollisen kehityksen eri vaiheissa menestystekijöiden keskinäiset suhteet ovat muuttuneet. Alkuvaihetta hallitsi fyysinen pääoma ja se oli

tyypillisesti brittiläistä valtakautta, joskin sen loppupuolella Yhdysvallat oli jo tavoittanut Ison-Britannian etumatkan.

Toisessa vaiheessa painopiste siirtyi henkiseen pääomaan ja samalla voimasuhde kääntyi selkeästi Yhdysvaltojen hyväksi.

Nyt elämme vaihetta, jossa ratkaisevin tekijä on kyky järjestelmämuutokseen. Japani tai Saksa ja Ranska ovat nimenomaan tästä syystä taloudellisesti heikentyneet suhteessa Yhdysvaltoihin ja Kiinaan, jotka nykytrendien jatkuessa ratkaisevat uuden vuosituhannen ensimmäisten vuosikymmenten teollisen herruuden.

Järjestelmämuutoksen paine johtuu ennen muuta kahdesta tekijästä: globalisaatiosta ja informaatioteknologian vallankumouksesta. Niiden ansiosta maailmantalous on viimeisten parin vuosikymmenen aikana muuttunut huomattavasti nopealiikkeisemmäksi ja arvaamattomammaksi. Pääomien, tavaroiden ja palvelujen markkinat ovat kehittyneet aidosti maailmanlaajuisiksi ja niiden hinnat muokkautuvat globaalissa kilpailussa.

Gloaalit markkinat toimivat symbioosissa kehittyvän ICT:n kanssa; rajojen madaltuminen ja yleiset standardit edistävät uuden teknologian kehittämistä ja samalla teknologiset innovaatiot tuottavat entistä tehokkaampia ja taloudellisempia tapoja tuottaa tavaroita ja palveluja tai allokoida pääomaa markkinoiden tarpeisiin.

Näissä oloissa yksittäisten valtioiden menestymisen ehdot ovat kokonaan toiset kuin kansalliseen sääntelyyn, suunnitteluun ja rajasuojaan perustuvassa perinteisessä teollisessa maailmassa.

Joustavasti uudistuvat, dynaamiset yhteiskunnat voittavat, paikalleen jämähtäneet häviävät.

2.3 LAHJOMATTOMAT MITTARIT

Me eurooppalaiset arvioimme ainakin juhlapuheissa politiikan onnistumista ja talouden suorituskykyä lähinnä kahdella mittarilla: talouskasvulla ja työllisyydellä. Molempien suhteen Yhdysvallat on kehittyi 1980- ja 1990-luvuilla selkeästi keskeisiä eurooppalaisia maita paremmin.

Yhdysvaltain keskimääräinen talouskasvu oli molemmilla vuosikymmenillä 3.2 prosenttia, kun Euroopan unionin nykyisten 15 jäsenmaan kasvu jäi 1980-luvulla 2.4 prosenttiin ja 1990-luvulla 2.0 prosenttiin.

Vielä selkeämpi ero näkyy työllisyydessä ja kyvyssä luoda uusia työpaikkoja. OECD:n tilastojen mukaan Yhdysvalloissa työllisten määrä kasvoi 35.5 miljoonalla vuosina 1981–2001, kun väkiluvultaan puoli-toistakertaisella EU15-alueella lisäys jäi 23.8 miljoonaan.

Vertailu ei täysin tee oikeutta Euroopalle, sillä osittain talouskasvun ero selittyy Yhdysvaltain nopeammalla väestönkasvulla. Sitä vastoin työpaikkalukuja rinnastettaessa usein käytetty selitys amerikkalaisten työpaikkojen kehnoudesta on varsinkin 1990-luvun kehityksen valossa harhaanjohtava. Lähes koko vuosikymmenen kestäneen yhtäjaksoisen nousukauden aikana työllisyys parani myös laadullisesti, kun syntyi valtava määrä uusia, korkeaa osaamista vaativia työpaikkoja.

Joka tapauksessa talous- ja työllisyysluvut todistavat vastaansanomattomasti, että amerikkalainen järjestelmä on pystynyt huomattavasti eurooppalaista paremmin hyödyntämään globalisoituvan toimintaympäristön sekä informaatio- ja kommunikaatioteknologian vallankumouksen.

Ainakin toistaiseksi näyttää siis siltä, että Yhdysvallat pysyy kehityksen kärjessä myös tässä uudessa vaiheessa, jossa talouskasvu perustuu innovaatioiden, teknologian ja tuottavuuden yhdistelmään. Eikä ero Eurooppaan ole supistumassa, vaan se kasvaa.

Yhdysvaltain suorituskykyä kuvaa hyvin tieto, jonka mukaan vuoden 1995 jälkeisestä koko maailman talouskasvusta noin 60 prosenttia on syntynyt pelkästään siellä. Lähivuodet näyttävät, onko tämä vahvasti yksityisen ja julkisen velkaantumisen varassa aikaan saatu kasvu kestävällä pohjalla.

Toinen suuri taloudellinen riski piilee Yhdysvaltain yrityksessä luoda omaan sotilaalliseen voimaan perustuva maailmanjärjestys. Se vaatii suunnattomia taloudellisia ja teknologisia panostuksia, jotka saattavat pahimmassa tapauksessa ylittää Yhdysvaltojenkin kaltaisen ja kokoisen talouden suorituskyvyn.

Mutta jos suunta häiriöttä jatkuu, Yhdysvaltain johtoasemaa pystyy uhkaamaan vain yksi todellinen haastaja, joka ei ole Euroopan unioni vaan Kiina.

Miksi Yhdysvallat, miksi ei Eurooppa? Miksi amerikkalainen yhteiskunta on menestynyt tiedon ja osaamisen hallitsemassa kilpailussa huomattavasti paremmin kuin Eurooppa? Siinä kysymys, joka täytyy liittää pohdintaan Euroopan ja Yhdysvaltojen keskinäisistä suhteista.

Tietenkin amerikkalaisen järjestelmän joustavuudella ja muutoskyvyllä on hintansa, joka ei ole vähäinen: valtavat tulo- ja varallisuuserot, liittovaltion, kansantalouden ja kotitalouksien velkaongelmat tai sosiaaliturvan aukot ja puutteet. Silti teemme suuren virheen, jos niihin vedoten ja amerikkalaisvastaiseksi kääntyneen yleisen mielipiteen houkuttamana ylenkatsomme Yhdysvaltojen kiistattomia saavutuksia.

George W. Bush tai viime vuosina noussut vahva konservatiivinen fundamentalismi ovat sittenkin toissijaisia tekijöitä historian suuressa virrassa. Sen suunnan ovat sanelleet ja sanelevat ennen kaikkea kulttuuriset tekijät, teknologian vallankumoukset ja niiden logiikka sekä innovaatiokyky.

3. AMERICAN EXCEPTIONALISM

3.1 KANSAKUNNAN DNA

Yhdysvaltain historiallisen pitkä menestyksen kausi ei selity maan koolla, luonnonolosuhteilla tai sattumalla. Poikkeuksellisen suorituksen taustalta täytyy löytyä myös muihin nähden poikkeuksellisia ominaisuuksia.

Ranskalainen Alexis de Tocqueville teki vuonna 1831 yhdeksän kuukautta kestäneen matkan Yhdysvaltoihin ja kirjoitti havaintojensa ja kokemustensa pohjalta *Democracy in America* -teoksen, jota pidetään klassisena amerikkalaisen yhteiskunnan perusominaisuuksien arviointina. Kirjassaan hän loi käsitteen ”American exceptionalism”, jolla hän tarkoitti poikkeavuutta suhteessa Eurooppaan ja ennen kaikkea omaan kotimaahansa Ranskaan.

De Tocqueville teki havaintonsa ja johtopäätöksensä tilanteessa, jossa Yhdysvallat oli vasta nousemassa teolliseksi suurvallaksi. Juuri siksi hänen kirjansa on niin mielenkiintoinen. *Democracy in America* on todiste siitä, että yhteiskunnan historiallisilla juurilla ja arvomaailmalla on suuri vaikutus sen menestykseen.

Yhdysvaltoja, sen politiikkaa ja taloutta tai ylipäätään amerikkalaista elämänmuotoa voi ymmärtää vain sen erikoislaatuisesta historiasta käsin. Jokaisella kansakunnalla on oma DNA:nsa, jonka antamien koodien opastamana se reagoi uusiin tilanteisiin ja muuttaa muotoaan ympäröivien olosuhteiden vaatimusten mukaisesti.

Millainen on Yhdysvaltain yhteiskunnallinen DNA ja miten se eroaa eurooppalaisesta? Uskon, että tämän kysymyksen avulla löytyvät kunnolliset selitykset myös siihen, miksi Eurooppa ja Yhdysvallat ajautuvat erilleen tai miksi Yhdysvaltain talous menestyy informaatioteknologian vallankumouksen ja globalisaation määrittämässä olosuhteissa Eurooppaa paremmin.

Myös näitä kysymyksiä pohdittaessa nousee näkyviin transatlanttisille suhteille tyypillinen paradoksi. Kylmän sodan aikaista liittosuhdetta hal-

linnut käsitys yhteisistä arvoista ja historiallisesta kumppanuudesta on sinänsä totta, mutta sen rinnalla on perustavaa laatua olevia arvomaailman ja yhteiskuntamallin eroja, jotka eivät ole häviämässä vaan pikemminkin vahvistumassa.

3.2 YKSILÖN VAPAUDEN IHANNE

Historiallisesti olemme tottuneet pitämään Yhdysvaltoja eurooppalaisen sivistyksen tuotteena. Eurooppalaiset siirtolaiset veivät mukanaan uudelle mantereelle eurooppalaista DNA:ta: vanhan mantereen uskonnollista, taloudellista ja kulttuurista perimää, jonka varaan siirtokunnat ja niiden pohjalta itsenäistynyt uusi valtio alkoivat rakentaa omaa tulevaisuuttaan.

Euroopasta omaksutut valistuksen ihanteet sekä perityt kulttuuriset arvot johtivat uudella mantereella poikkeaviin sovellutuksiin. Se johtui ennen kaikkea siitä, että monet siirtolaisista edustivat uskonnollisen, poliittisen tai etnisen sorron tai syrjinnän kohteeksi joutuneita. He lähtivät valtameren taakse hakemaan itselleen parempaa tulevaisuutta ja ennen kaikkea rakentamaan omien ihanteittensa toteuttamisen mahdollistavaa uutta yhteiskuntaa.

Tämä tausta tekee luonnolliseksi sen, että heidän luomansa uuden yhteiskunnan avainsana oli vapaus. Perimmäisenä ihanteena oli uskonnon, ajattelun, mielipiteen ilmaisun tai yrittämisen vapaus. Juuri vapauden kaipuu oli se, joka nosti ensimmäisen suuren eurooppalaisen siirtolaisaallon. Parasta, mitä Amerikka näille ihmisille saattoi tarjota, oli yhteiskunta, jossa mikään tai kukaan ei voinut asettua kansalaisen perusvapauksien toteutumisen esteeksi.

Filosofi ja psykologi William James on kiteyttänyt amerikkalaisen yhteiskunnan perusolemuksen seuraavasti: ”Kansakuntamme on laskettu perustalle, jota voimme kutsua omaksi amerikkalaiseksi uskonnoksemme, se on kastettu ja kasvatettu uskomaan, että ihminen ei tarvitse heraa pitämään itsestään huolta, että tavalliset ihmiset osaavat hoidella pelastuksensa keskenään, jos vain saavat vapaasti yrittää.”

Tämä amerikkalainen uskonto, ”creed”, on syvälle iskostunut ja yhä elinvoimainen kaikissa kansankerroksissa ja etnisissä ryhmissä.

3.3 USKONTO JA ISÄNMAA

Yleensä pätee sääntö, että taloudellisen vaurastumisen myötä uskonnon vaikutus vähenee. Näin on käynyt Euroopassa mutta ei Yhdysvalloissa. Se on kansantuotteella mitaten maailman vaurain kansakunta, mutta samalla se on läntisistä demokratioista ja ylipäätään kehittyneistä maista uskonnollisin.

The Association of Statisticians of American Religious Bodies arvioi, että vuonna 2000 noin 141 miljoonaa amerikkalaista kuului kirkkoon. The Harris Poll'in vuoden 2003 mittauksessa peräti 79 prosenttia amerikkalaisista sanoi uskovansa Jumalaan. Neljännes aikuisväestöstä osallistuu kirkolliseen toimitukseen vähintään kerran viikossa ja yli kolmannes vähintään kerran kuukaudessa.

Samaa vahvistaa vuonna 2002 tehty kysely, jossa 60 prosenttia amerikkalaisista arvioi, että uskonnolla on hyvin suuri merkitys heidän elämässään. Euroopassa asenteet ovat selvästi maallistuneemmat. Briteistä vain joka kolmas, saksalaisista joka viides ja ranskalaisista vain yksi kymmenestä ajatteli amerikkalaisten enemmistön tavoin.

Uskonnollisuuden rinnalla ja sen tukemana Yhdysvaltoihin on kehittynyt laajamittainen hyväntekeväisyys, joka on laajempaa kuin missään muualla maailmassa. Hyväntekeväisyys kasvoi asenneilmastossa, jolle oli ominaista halu torjua vahvat valtiolliset ja kirkolliset rakenteet. Yhdysvalloissa uskonnollinen vapaaehtoistyö huolehtii monista sellaisista tehtävistä, jotka Euroopassa kuuluvat valtiolle tai sen rahoittamalle kirkolle.

Valtio ja kirkko on uskonnonvapauden nimissä jyrkästi erotettu toisistaan. Se ei estä uskonnollisia järjestöjä vaikuttamasta yhteiskuntaan ja politiikkaan. Päinvastoin uskonnolliset liikkeet ovat organisoituneet tehokkaasti ja niiden vaikutus näkyy sekä päätöksissä että politiikan retoriikassa, jossa raamatulliset ja uskonnolliset ilmaisut ovat hyvin tavallisia.

Uskonnollisuuden ohella amerikkalaista elämänmuotoa leimaa patrioottisuus, isänmaallisuus. Vuonna 2001 tehdyssä tutkimuksessa 80 prosenttia amerikkalaisista sanoi olevansa ylpeitä omasta maastaan. Britanniassa vastaava prosenttiluku oli runsaat 50, Ranskassa alle 40 ja Saksassa vain alle 20.

Patriotismi kietoutuu erikoisella tavalla yhteen monikulttuurisuuden kanssa. Amerikkalainen yhteiskunta on pohjimmiltaan moniarvoinen ja erilaisuutta sietävä. Maahan virtaa jatkuvasti uusia siirtolaisia eri puolilta maailmaa, eri kulttuureista ja erilaisista etnisistä ryhmistä.

Vuoden 2000 väestönlaskennassa kävi ilmi, että Yhdysvaltain runsaasta 280 miljoonasta asukkaasta 33 miljoonaa oli syntynyt sen rajojen ulkopuolella.

Samalla Yhdysvallat on kuitenkin ideologinen valtio. Jokaisen kansalaisen odotetaan sitoutuvan yhteiseen arvoperustaan ja normeihin. Se näkyy myös kansalaisuuden myöntämisessä, joka perustuu hakemukseen ja valintaan. Tulijan täytyy osoittaa tuntevansa ja vakuuttaa kunnioittavansa amerikkalaisuuden perusarvoja. Vasta sen jälkeen maahanmuuttaja saa hyväksynnän oman kulttuurisen erilaisuutensa ilmaisemiselle.

Käytännössä Yhdysvaltoihin on kehittynyt ”monikulttuurinen unilateralismi”, johon ei tule kovin paljoa vaikutteita oman maan rajojen ulkopuolelta. Tavalliset amerikkalaiset eivät juurikaan matkusta ulkomaille ja jos matkustavat, silloinkin lähinnä Meksikoon ja Kanadaan. Ulkomailta tuotujen elokuvien osuus on yhden prosentin luokkaa, kirjojen samaa tasoa. Joukkotiedotusvälineiden uutisvirta on korostetun amerikkalaista.

Lopputuloksena on jälleen yksi amerikkalainen paradoksi: moniarvoinen, monikulttuurinen ja suvaitsevainen yhteiskunta, jolla on suuria vaikeuksia ymmärtää ja tulkita maailmaa omien rajojensa ulkopuolella.

Isänmaallisuuteen sisältyy niin ikään moraalisen ehdottomuuden vaatimus. Se näkyy myös niissä perusteissa, joita valtiojohto on aina käyttänyt sotaan osallistumisen puolesta. Asetelma halutaan nähdä hyvän ja pahan kamppailuna, jossa kompromisseille ei ole tilaa.

Sama ilmiö näkyi myös sisällissodassa, jossa molemmilla puolilla rintalinjaa taistelu nähtiin kamppailuna pahaa vastaan.

3.4 SOSIALISMI JA FASISMI PUUTTUVAT

”American exceptionalism -käsite tuli yleiseen käyttöön, kun etsittiin syitä työväenluokan radikalismiin vaimeuteen Yhdysvalloissa.

Venäjän vallankumoukseen saakka marxilaiset teoreetikot olettivat, että sosialismi toteutuu ensimmäisenä pisimmälle kehittyneessä teollisessa yhteiskunnassa eli Yhdysvalloissa. He yhdistivät ajattelussaan modernisaation ja sosialismin.

Todellisuudessa kävi täsmälleen päinvastoin: Yhdysvallat on ainoa teollistunut maa, jossa ei koskaan ole ollut merkittävää socialistista tai työväenpuoluetta. Samaan hengenvetoon pitää muistuttaa myös siitä, että fasismi ei liioin ole saanut koskaan jalansijaa uudella mantereella.

Seymour Martin Lipset päätyy osoittamaan sekä sosiaalisia että poliittisia syitä, jotka ovat johtaneet eurooppalaisesta perinteestä täysin poikkeavaan puoluerakenteeseen ja erityisesti sosialismin heikkouteen.

Sosiaalisista syistä Lipset mainitsee feodalististen rakenteiden puuttumisen sekä protestanttisen perinteen, joka korosti yksilöä ja torjui vahvan kollektivismiin. Kehittynyt koulujärjestelmä tuki sosiaalista nousua ja purki painetta sosialismin kannattamiseen.

Osin työväenluokan poliittista järjestäytymistä patosi se tosiasia, että köyhyys keskittyi yksinhuoltajansiin, laittomiin siirtolaisiin ja sellaisiin vähemmistöihin, jotka liikkuiivat paikasta toiseen ja joilla muutoinkin oli taipumus eristäytymiseen.

Lipset tekee samalla tärkeän johtopäätöksen. Hän näkee yhä vallitsevan selvän eron eurooppalaisessa ja amerikkalaisessa tavassa toteuttaa tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. – Eurooppalaisen hyvinvointivaltion rakentajat pyrkivät parantamaan huono-osaisten asemaa muuttamatta heidän sosiaalista statustaan. Amerikkalainen järjestelmä puolestaan nojaa sosiaaliseen liikkuvuuteen, jota yrittämisen, työnteon ja koulutuksen mahdollisuudet tukevat.

Tässä on mielestäni syy siihen, miksi eurooppalaisten ja amerikkalaisten on niin vaikea ymmärtää toistensa hyvinvointiajattelua. Molemmat tähtäävät turvallisuuteen, mutta käytännön toteutus tapahtuu täysin eri teitä.

Amerikkalaisessa mallissa turvallisuus syntyy sitä kautta, että yksittäisellä ihmisellä on tarjolla vaihtoehtoja. Parhaimmillaan se tarkoittaa sitä, että henkilökohtainen epäonnistuminen – konkurssi tai työpaikan menettäminen – ei merkitse umpikujaa, vaan sen jälkeen on tarjolla jokin uusi mahdollisuus ja ihmiset ovat tottuneet hakeutumaan niiden perään.

Amerikkalaisessa yhteiskunnassa menestyvien piiristä on helppo putoa, mutta sinne on myös matala kynnyks päästä takaisin.

Euroopassa ihanteena on mahdollisimman riskitön elämä. Sitä toteutetaan yhteiskunnan rakentamalla tai lainsäädännöllä takaamalla turvaverkolla, jolla yksilöä suojataan erilaisten riskien varalta. Tässä mallissa menestyksen piirissä voi varmemmin pysyä, mutta kun sieltä putoaa tai syrjäytyy, paluu sisäpiiriin on erittäin vaikeaa.

Molemmissa malleissa on etunsa ja varjopuolensa. Keskustelua Atlantin yli käydään tavallisesti niin, että kritiikki omaa järjestelmää kohtaan torjutaan osoittamalla sormella toisen puolen heikkouksia.

Myös ammattiyhdistysliikkeen rakenne ja vaikutus poikkeavat Yhdysvalloissa eurooppalaisesta. Amerikkalainen ammattiyhdistysliike on edustanut syndikalismia, ei sosialismia.

Työministeriön tilastojen mukaan vuonna 2003 järjestäytyneitä työntekijöitä oli 15.8 miljoonaa eli 12.9 prosenttia koko työvoimasta. Kun virallinen tilastointi vuonna 1983 alkoi, järjestäytymisprosentti oli 20.1, mutta sen jälkeen se on tasaisesti laskenut.

Liittoihin kuulumisen on julkisella sektorilla nelinkertaista yksityiseen verrattuna eikä se ole viimeisten kahden vuosikymmenen aikana alentunut.

Jos luottamus ammatilliseen järjestäytymiseen on heikkoa, eivät amerikkalaiset odota valtionkaan puuttuvan asioihin. Vuonna 1990 tehdyssä tutkimuksessa kysyttiin molemmilla puolilla Atlanttia valtion takaaman perustulon kannatusta.

Vertailu osoittaa, että perustulolla on Euroopassa aivan toista tasoa oleva kannatus kun Yhdysvalloissa. Kuten seuraava taulukko osoittaa, edes amerikkalaiset pienituloiset eivät sitä tue.

Kannattaa vahvasti tai kannattaa valtion takaamaa perustuloa:

	suurituloiset, %	pienituloiset, %
Yhdysvallat	12	71
Länsi-Saksa	45	66
Italia	53	80

Sosiaaliryhmästä ja tuloluokasta riippumatta usko oman työn ja yrittämisen siunauksellisuuteen on Yhdysvalloissa luja.

4. VAPAUDEN VALOT JA VARJOT

4.1 AMERIKKALAINEN UNELMA

Individualismi, rajaton luottamus yksilöön sekä ehdottomuus yksilön vapauksien ja oikeuksien kunnioittamisessa erottaa selkeästi amerikkalaiset eurooppalaisista.

Euroopassa yhteiskunnallinen kehitys on nojannut luokka-ajatteluun. Yhtä hyvin konservatiivien, liberaalien kuin vasemmistolaistenkin uudistajien lähtökohtana on ollut parantaa heikoimmin menestyvien ihmisten asemaa toteuttamalla kollektiivisia ratkaisuja. Julkinen valta on rakentanut asuntoja, luonut sosiaalista turvaverkkoa tai rakentanut terveydenhuoltoa ja pyrkinyt sitä kautta edistämään yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumista.

Euroopassa oikeudenmukaisuus on ollut ja on ennen kaikkea tulosten oikeudenmukaista jakoa eri yhteiskuntaluokkien ja alueiden kesken.

Yhdysvalloissa päähuomio on kohdistettu yksilöön. Yhteiskunta on rakennettu yksilön oikeuksia ja vapauksia maksimaalisesti kunnioittaen. Ajattelua hallitsee luja usko siihen, että tekemällä työtä ja yrittämällä kuka tahansa voi menestyä. Valtion tehtävä on huolehtia siitä, että kenenkään ponnistelulle oman menestyksensä hyväksi ei ole esteitä.

Siinä missä eurooppalaiset ovat keskittyneet tasoittamaan tuloksia, amerikkalainen järjestelmä haluaa tasata mahdollisuuksia.

Eurooppalaisen hyvinvointivaltion malli syntyi vahvan teollisen nousukauden oloissa. Sen ajan tuotannon logiikka yhdessä tarkoin säänneltyjen ja suunniteltujen olosuhteiden kanssa teki mahdolliseksi vahvan tulojen tasoituksen.

Tulosten tasoitus nojasi nollasumma-ajatteluun, jossa yksilön tai ryhmän muita paremman menestyksen oletettiin voivan toteutua vain toisten kustannuksella. Yhdysvalloissa sitä vastoin eli vahva usko siihen, että yksilön menestys ei ollut keneltäkään pois, vaan se aina lopulta edisti myös yhteistä hyvää.

Usko yksilön omiin mahdollisuuksiin ja vastuuseen on amerikkalaisessa yhteiskunnassa vahva, eikä se ole hiipumassa, pikemminkin päinvastoin.

Amerikkalaisten lukiolaisten keskuudessa 1920-luvulla tehdyssä kyselyssä 47 prosenttia vastaajista hyväksyi väitteen, että ihminen saa syyttää epäonnistumisestaan pelkästään itseään. Vastaavasti 30 prosenttia yhtyi käsitykseen, että maassa on epäoikeudenmukaisuutta, joka täytyy muuttaa. Kun sama tutkimus toteutettiin 1990-luvun lopulla, vastaavat luvut olivat 65 ja 44.

4.2 RISKINOTTOA JA YRITTÄJYYTTÄ

Yksilön vapautta ja omaa vastuuta ihannoiva ympäristö on luonut otollisen maaperän riskinotolle ja yrittäjyydelle. Sitä ovat tukeneet myös historialliset olosuhteet. Yrittämisen kulttuurille oli erinomainen kasvualusta maassa, joka kykeni tarjoamaan kaikille halukkaille halpaa tai ilmaista maata eikä vanhan mantereen kiltajärjestelmä estänyt omien taitojen hyödyntämistä.

Ihmisiä ajoi eteenpäin ”American dream”, johon kuului paitsi mahdollisuuksia myös se, että kuka tahansa taustastaan ja lähtökohdistaan riippumatta saattoi menestyä. Tarjolla oleva ja uskottava sosiaalisen nousun mahdollisuus selittää sen, miksi amerikkalaisen kapitalismin synnyttämä eriarvoisuus tai sosiaaliset ongelmat eivät ole heikentäneet sen hyväksyttävyyttä tai luoneet merkittäviä poliittisia paineita sen muuttamiseksi.

Riskinoton kyky ja epäonnistumisen sietäminen luovat perustan amerikkalaisten vahvalle järjestelmämuutoskyvylle. Nykytaloudessa niiden merkitys vain kasvaa. Konsultti Chris Zook julkaisi äskettäin kirjan ”Beyond the Core”, jossa hän arvioi, että kaikista kasvuinvestoinneista valtaenemmistö johtaa epäonnistumiseen.

Zook väittää, että vain 30 prosenttia lanseeratuista uusista tuotteista, alle 10 prosenttia aloittavista yrityksistä, noin 20 prosenttia joint venture-hankkeista tai 30 prosenttia yritysostoista tuottaa pysyvää etua omistajille.

Vahva yrittäjäyys ja riskinoton kulttuuri luo amerikkalaiseen yhteiskuntaan dynamismia, joka edistää työvoiman ja pääoman nopeaa siirtymistä uusille ja kehittyville aloille.

4.3 RIKOLLISUUS RIESANA

Vuodet 1945–1985 kattanut laaja tutkimus osoitti, että Yhdysvalloissa tehdään rikoksia kaikissa kategorioissa noin kolminkertainen määrä muihin kehittyneisiin maihin verrattuna. Tavallisesti laaja rikollisuus selitetään sodanjälkeisellä nopealla kaupungistumisella tai väestön suurella liikkuvuudella. Molempien vaikutus näkyy erityisesti vähemmistöjen ja alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvien elinoloissa.

Lipset näkee suoran yhteyden rikollisuuden määrän ja amerikkalaisen arvomaailman kesken. Kun yhteiskunta on arvostanut yli kaiken yksilöllistä menestystä, se on luonut ilmapiirin, jossa keinot sen saavuttamiseksi jäävät toissijaisiksi.

Amerikka siirtyi kapitalistiseen, teollistuneeseen ja demokraattiseen yhteiskuntaan ilman aristokraattisia perinteitä. Se tuotti paljon hyvää: paremmat sosiaalisen nousun mahdollisuudet, yrittäjäyttä ja riskinoton kykyä. Samalla syntyi ilmapiiri, jossa yksilöille syntyi houkutus hankkia rahaa ja menestystä moraalisesti kyseenalaisilla tai laittomilla keinoilla.

Taas törmäämme ristiriitaiseen lopputulokseen. Siinä missä paine henkilökohtaiseen menestykseen ja sosiaaliseen nousuun ajoi riskien ottamiseen ja uusiin innovaatioihin, se tuotti myös negatiivisia ilmiöitä: ahneutta ja rikollisuutta.

Yhdysvallat on ollut yrittäjäyden, riskien oton ja henkilökohtaisen menestyksen mallimaa. Amerikkalaisella unelmalla on kuitenkin kiistaton varjopuolensa: järjestäytynyt rikollisuus, viinan salakauppa, huumekauppa tai uhkapelit.

Poikkeuksellinen rikollisuus kytkeytyy ilman muuta myös suuriin tulo- ja varallisuuseroihin sekä moniin sosiaalisiin ongelmiin, joita amerikkalaisen mallin mukainen kilpailutalous on synnyttänyt.

Amerikkalaisella äärimmilleen viedyllä yksilön vapaudella on myös kiistattomat varjopuolensa ja hintansa.

5. HEIKKO VALTIO, VAHVA YHTEISKUNTA

5.1 JEFFERSONILAINEN VALTIO

Antti Helanterä ja Simon Ollus tuottivat vuoden 2004 alussa mielenkiintoisen vertailun Suomen ja Venäjän talous- ja yhteiskuntamalleista. Heidän etukäteen mahdottomalta näyttänyt tehtävänsä oli yrittää vastata kysymykseen miksi Suomi on menestynyt maailmanlaajuisessa talous- ja teknologiakilpailussa mutta Venäjä ei.

Raportin tekijät nostivat keskeiseksi selitykseksi valtion erilaisen roolin. Siinä, missä suomalainen valtio on taannut vakaat toimintaedellytykset yksityisten kansalaisten ja yritysten toiminnalle, Venäjällä teollisen ajan valtio on edustanut yksityiselle ihmiselle ja elinkeinotoiminnalle riskiä ja epäluotettavaa voimaa.

Syvä periaatteellinen ero on osoitettavissa myös eurooppalaisen ja amerikkalaisen valtiokäsityksen kesken. Koko Amerikan vallankumous oli vallankumousta vahvaa valtiota ja keskitettyä vallankäyttöä vastaan. Se näkyy myös perustuslain hengessä ja kirjaimessa. Liittovaltion asema ja tehtävät määritettiin valtiosääntöä kirjoitettaessa Thomas Jeffersonin hengessä: ”That government governs best which governs least”.

Eurooppalaiset perustuslait poikkeavat radikaalisti amerikkalaisesta mallista. Osin poikkeavuus johtuu siitä, että valtaosa eurooppalaisista valtiosäännöistä on kirjoitettu toisen maailmansodan jälkeen. Se on silti vain osaselitys.

Amerikkalaisessa mallissa kansalaisen oikeudet ovat valtion yläpuolella; ne ovat luonnonoikeudesta johdettuja. Perustuslain tehtävä on taata, että valtio ei omalla toiminnalla missään olosuhteissa kykene estämään kansalaista käyttämästä perusoikeuksiaan. Eurooppalaisissa valtiosäännöissä taas kansalaiselle taataan oikeuksia, joiden toteutumisesta valtiolle säilytetään viimekätinen vastuu.

5.2 JAETTUA VALTAA

Amerikan vallankumouksen johtajat ja perustuslain kirjoittajat halusivat torjua voimakkaan hallitusvallan syntymisen rakentamalla mallin, jossa syntyi jaettua ja keskenään kilpailevaa valtaa.

Presidentti sai käsiinsä toimeenpanovallan. Lainsäädäntövalta jaettiin senaatin ja edustajainhuoneen kesken. Lisäksi korkeimmalle oikeudelle säädettiin vahva asema lakien tulkinnassa ja vallankäytön valvonnassa.

Kun osavaltiot saivat lisäksi oman erityisasemansa suhteessa liittovaltioon, perustuslaki toteutti käytännössä kolmitasoisen vallan kontrollin eli synnytti ”checks and balances” -järjestelmän, jolla estettiin valtiollisen vallan keskittyminen.

Vahvan hallitusvallan muodostumista jarruttaa myös se, että keskeisten valtioelinten valinnat on ajallisesti porrastettu. Käytännössä amerikkalaisessa valtiojärjestelmässä on mahdoton saada aikaan syvällisiä muutoksia voittamalla yhden vaalit.

Presidentin asema näyttää paljon vahvemmalta kuin se todellisuudessa on. Amerikkalaiset käyttävät termiä ”gridlock” kuvaamaan tilannetta, jossa toisella puolueella on presidenttiys ja toisella kongressin enemmistö. Tämä on juuri se, mitä perustuslain luojat halusivat – tosin silloin ajattelematta puolueita – ja mikä on myös käytännössä toteutunut.

Toisen maailmansodan jälkeen jaetusta vallasta on tullut vallitseva käytäntö. Lähes kaikkien presidenttien vallankäyttöä on rajoittanut se, että joko senaatissa tai edustajainhuoneessa tai jopa molemmissa on kilpailevan puolueen enemmistö.

Myös äänestäjät ovat tietoisesti tavoitelleet jaettua valtaa. Yhdysvalloissa on vahva, tosin juuri nyt väistyvä ”slip-ticket voting” -perinne, jossa äänestäjä tukee demokraattien ehdokasta presidentiksi mutta antaa äänensä republikaanien kongressiehdokkaille tai päinvastoin.

Vuoden 1972 vaaleissa lähes puolet äänestäjistä käytti jaettua äänestyslippua, mutta vuonna 2000 enää joka viides. Osin muutos selittyy sisäpolitiikan vastakkainasettelun kärjistymisellä, joka on puolue toimintaan osallistumisen laimentumisesta huolimatta johtanut puoluejaon merkityksen kasvuun. Se myös korostuu tilanteessa, jossa pääpuolueet ovat

äärimmäisen tasaväkisiä. Vuosien 1996, 1998 ja 2000 vaalien suurin voittomarginaali oli 1.3 -prosenttiyksikköä.

Vuoden 2002 välivaaleissa republikaanit onnistuivat hankkimaan jakamattoman vallan eli presidentin puolue sai enemmistön kongressin molempiin kamareihin. Kaikki viittaa siihen, että ensi marraskuun vaaleissa palataan jälleen hyvin tasaväkiseen kamppailuun presidenttiydestä.

5.3 SOTILAALLISEN VOIMAN SALAISUUS

Miten on mahdollista, että tietoisesti heikoksi rakennettu valtio pystyi kehittymään suorituskyvyltään ja voimavaroiltaan täysin ylivertaiseksi suurvallaksi?

Yksi selitys on liittovaltiolle uskottujen tehtävien määrässä. Niitä ei asetettu monia, mutta ne ovat olleet sitäkin tärkeämpiä: sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden ja oikeusvaltion toiminnan varmistaminen. Näillä alueilla amerikkalainen yhteiskunta on ollut valmis tarvittaessa hyväksymään valtion väkevän roolin.

Silti toiseen maailmansotaan saakka Yhdysvalloilta puuttui pysyvä, pitkälle kehittynyt kapasiteetti ylläpitää sotilaallista voimaa. Perustuslain laatijat eivät sitä halunneet, ja geopolittinen ympäristö ei pakottanut varustautumaan. Valtamerien ansiosta ja vailla vahvoja naapureita amerikkalaiset kokivat asemansa turvatuksi.

Niinpä sisällissodan ja ensimmäisen maailmansodan jälkeen liittovaltion sotavoimat palautettiin nopeasti normaalille tasolle, mutta ei enää toisen maailmansodan päätyttyä. Silloin eristäytymisen kannattajat jäivät vähemmistöön ja valtio sitoutui itsensä ja liittolaistensa turvallisuuteen vedoten ylläpitämään huomattavaa sotilaallista voimaa ja kehittämään sitä.

Kylmän sodan päätyttyä Yhdysvallat supisti sotilasmenojaan, mutta selvästi eurooppalaisia liittolaisiaan vähemmän. Käytännössä puolustusbudjetti palautui 1990-luvun alussa presidentti Reaganin kautta edeltävälle tasolle.

George W. Bush sitoutui jo vaalitaistelun aikana sotilasmäärärahojen tason nostoon, mutta syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen ja Irakin sodan seurauksena lisäyksestä tuli dramaattinen. Vuodesta 2000 vuoteen 2005 pelkästään puolustusmenot ovat kasvaneet kolmanneksella. Sen lisäksi on tehty huomattavia lisäyksiä sisäisen turvallisuuden menoihin.

Nyt Yhdysvallat käyttää lähes puolet maailman yhteenlasketuista sotilasmenoista. Pelkkä Bushin presidenttikaudella toteutunut Yhdysvaltojen varustelumenojen lisäys on suurempi kuin Ranskan, Saksan ja Ison-Britannian yhteenlasketut puolustusbudjetit.

5.4 NEW DEAL JA GREAT SOCIETY

Franklin Rooseveltin voitto vuoden 1932 presidentinvaaleissa sekä sitä seurannut New Deal on tavallisesti esitetty suurena ideologisena käänteenä Yhdysvaltain politiikassa. Todellisuudessa Roosevelt esitti vaalien alla voimakasta ja demokraattien perinteen mukaista kritiikkiä republikaanista presidenttiä Herbert Hooveria kohtaan arvostellen häntä liiallisesta tukeutumisesta valtioon ja yrityksestä torjua vuonna 1929 alkannutta lamaa valtion varoin.

Kun Roosevelt oli valittu presidentiksi, hän käänsi kelkkansa ja ryhtyi itse toteuttamaan edeltäjänsä mallin mukaista politiikkaa. Valtio toteutti laajoja talouskasvua ja työllisyyttä edistäviä investointihankkeita ja samanaikaisesti liittovaltio otti lisääntyvässä määrin vastuuta sairaaloista, kouluista ja monista muista yhteiskunnan perustoiminnoista.

Silti liittovaltion budjetin kautta tehdyt panostukset laman torjuntaan jäivät vaatimattomiksi. Pula-ajan liittovaltion menot edustivat vain noin kolmea prosenttia bruttokansantuotteesta ja alijäämät pysyttelivät kolmen miljardin dollarin tasolla vuodessa, kun ne toisen maailmansodan vuosina nousivat keskimäärin 40 miljardiin.

Talouden nousu pääsi todenteolla käyntiin vasta vuonna 1941, jolloin Yhdysvaltain bruttokansantuote ensimmäisen kerran ylitti vuoden 1929 tason.

New Deal yhdessä sotatalouden vaatiman liittovaltion vaikutuksen kasvun, suunnittelun ja säätelyn kanssa veivät Yhdysvallat huomattavasti laajempaan ja vahvempaan valtioon kuin perustuslain kirjoittajat tarkoittivat.

Vuoden 1948 vaalien alla republikaanit tekivät vakavan yrityksen ryhtyä karsimaan valtion menoja ja valvontaa sekä laskea veroja ja siten palata takaisin jeffersonilaiseen perinteeseen. Käytännössä tämä pyrkimys joutui vastakkain myös transatlanttisten tarpeiden kanssa. Kesäkuussa silloinen ulkoministeri George Marshall piti Harvardissa puheen, jossa hän hahmotteli talousohjelman Euroopan pelastamiseksi ajautumasta Neuvostoliiton vaikutuspiiriin.

Sisäpoliittinen kamppailu ei pysäyttänyt Marshall-suunnitelmaa, vaan se toteutui ja muutoinkin laaja liittovaltio sai jäädä.

Kuusikymmentäluvun alussa syntyi paine kasvattaa sitä edelleen. Presidentti Lyndon B. Johnsonin Great Society -ohjelmien ansiosta liittovaltion vaikutusvalta kasvoi ja se otti hoitaakseen monia uusia tehtäviä, joiden tarkoituksena oli kansalaisoikeuksien vahvistaminen ja köyhyyden poistaminen.

Liberaalin hyvinvointivaltion kasvattamisen vaihe päättyi vasta 1970-luvun lopulla, kun talouden kasvuvoima pysyvästi heikentyi. Yksi käännekohta oli Kalifornian osavaltion kansanäänestyksessä vuonna 1978 hyväksytty Proposition 13, joka alensi radikaalisti osavaltion varallisuusveroa. Se synnytti laajan veroprotestin, joka johti seuraavien viiden vuoden aikana yli 40 osavaltiossa erilaisiin verotusta rajoittaviin päätöksiin.

Ronald Reaganin presidenttikaudella Yhdysvallat siirtyi selkeästi liittovaltion vallan ja resurssien supistamiseen. Laajasta valtiosta tuli käsite, jota vastaan sekä republikaanit että 1990-luvulla myös demokraatit kampanjoivat. Yhdysvallat teki selkeästi paluuta jeffersonilaiseen liittovaltioon.

5.5 VAPAAEHTOISTYÖN MEKKA

Tulkitsemme helposti amerikkalaisten penseyden rakentaa eurooppalaisen mallin mukaista hyvinvointivaltiota oikeistolaisuudeksi tai sosiaalisesti välinpitämättömyydeksi. Todellisuudessa kyse on enemmän hyvin syvälle juurtuneesta ja lähes koko yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyistä asenteesta, joka asettaa vapaaehtoistyön ja yksityisen hyväntekeväisyyden julkisen vallan toimenpiteiden yläpuolelle.

Ääriesimerkki suhtautumisesta valtiolliseen rahaan ja kontrolliin on Amerikan Punaisen Ristin vuonna 1931 tekemä päätös kieltäytyä ottamasta vastaan 25 miljoonan dollarin liittovaltion avustus kuivuuden uhrien auttamiseksi. Punaisen Ristin johtaja kertoi kongressille: ”All we pray for is that you let us alone and let us do the job.”

Euroopassa ja etenkin pohjoismaissa asenteet on hyvinvointivaltion rakentamisen myötä muovautuneet päinvastaisiksi. Pidämme julkisia palveluja ja ammattiauttamista laadullisesti parempana ja hyväksyttävämpänä kuin hyväntekeväisyyteen tai yhteisvastuuseen perustuvia tuen muotoja.

Vuonna 2000 peräti 89 prosenttia kaikista kotitalouksista teki verotuksessa vähennyskelpoisia lahjoituksia hyväntekeväisyyteen. Keskimääräinen avustus kotitaloutta kohden oli 1 620 dollaria eli 3.1 prosenttia vuoden kokonaistuloista.

Niin lahjoituksia tekevien kotitalouksien osuus kaikista kotitalouksista kuin lahjoitusten kokonaisarvokin on viimeisen kymmenen vuoden aikana noussut. Vuonna 1991 talouksista 72 prosenttia teki lahjoituksia, joiden arvo oli keskimäärin 899 dollaria.

Vapaaehtoistyöhön osallistuminen on laajaa ja se on kasvussa. Työministeriön raportin mukaan 63.8 miljoonaa amerikkalaista eli 28.8 prosenttia kaikista 16 vuotta täyttäneistä teki syyskuun 2002 ja syyskuun 2003 välisenä aikana ilmaista yleishyödyllistä työtä. Keskimääräinen työpanos oli 52 tuntia. Edelliseen vuoteen verrattuna vapaaehtoistyöhön osallistuneiden määrä oli kasvanut neljällä miljoonalla.

Tärkeimmät alat, joiden hyväksi työtä tehtiin olivat uskonnolliset järjestöt (34.6 % tekijöistä), koulutus (27.4 %), sosiaalipalvelut (11.8 %) sekä sairaalat ja terveysalan järjestöt (8.2 %).

5.6 VOIMAN SALAISUUS

Yhdysvaltain ylivertainen taloudellinen, teknologinen ja sotilaallinen asema sekä sen suhde edellä kuvattuun erilaisuuteen synnyttää monta mielenkiintoista kysymystä:

1. Onko Yhdysvaltojen ja sen talouden voima todellista ja kestävää vai onko se pelkästään vastavoiman puuttumisen synnyttämä mielikuva tai tilapäinen ilmiö?
2. Onko poikkeuksellisuus lopulta oikea selitys amerikkalaiseen menestystarinaan vai perustuuko käsitys sen erikoislaatuudesta pelkästään globaaliin mahtiasemaan? Toisin sanoen onko Amerikka poikkeuksellinen vain siksi että se on vahva?
3. Vai onko niin, että Amerikka on vahva juuri siksi, että se on poikkeuksellinen?

Ensimmäinen kysymys on mahdoton vastattavaksi. Toistaiseksi Yhdysvallat on kyennyt reagoimaan nopeasti talouden ja teknologian muutoksiin. Vuonna 1929 alkanut ja käytännössä vasta vuonna 1941 päättynyt suuri lama tai 1970-luvun öljykriisit koettelivat amerikkalaisen järjestelmän kestäkykyä, mutta molemmista se kykeni palautumaan taikaisin vahvalle kasvu-uralle.

Silti riskit ovat suuria. Yhdysvallat yrittää rakentaa omaa sotilaallista maailmanjärjestystään, jonka rakentaminen ja ylläpito sitovat valtavan määrän inhimillisiä, taloudellisia ja teknologisia voimavaroja.

Vaikka maan talous on maailman suurin ja sen teknologiset resurssit ylivertaiset, ne eivät ehkä riitä vastaamaan niihin haasteisiin, joita omia etuja vastaavan globaalin järjestyksen ylläpito vaatii. Irakin esimerkki osoittaa, että pelkkä sotilaallinen ylivoima ei välttämättä riitä konfliktien ratkaisemiseen.

Toinen suuri riski liittyy siihen, millainen vaikutus globaalin mahtiaseman vaatimilla sotilaallisilla panostuksilla on talouden pitkän aikavälin kasvuvoimaan. Yhdysvaltain puolustusbudjetti on nyt noin neljä prosenttia BKT:sta. Vaikka varusteluun ja sotilasteknologian kehittämiseen käytetyt varat tuottavat välillisiä hyötyjä myös siviilipuolelle, taakka on melkoinen.

Vaikka sotilasmenojen kasvu ei ole ainoa, se on merkittävä syy Yhdysvaltain tulevaisuutta varjostavaan kaksoisvajeeseen. Liittovaltion budjetin tasapainon heilahtaminen parissa vuodessa vahvasta ylijäämästä 500 miljardia dollaria alijäämäiseksi tai krooninen vaihtotasealijäämä saavat monet asiantuntijat nostamaan varottavan sormensa.

Yhdysvallat selviytyi voittajana toisen maailmansodan jälkeisessä ideologioiden, talousjärjestelmien ja sotilasliittojen kamppailussa. Sen asemaa voi monessa suhteessa rinnastaa Rooman valtaan, niin kuin David Gergen teki. Mutta Yhdysvaltojen asemaa uhkaavat myös samankaltaiset ongelmat, jotka voivat johtaa sen aseman murentumiseen sisältä päin.

Huomattavasti helpompi on vastata siihen, onko Amerikka erilainen siksi että se on vahva vai vahva siksi, että se on erilainen.

Yhdysvaltain pitkään jatkuneen menestyksen perimmäinen salaisuus on sen erilaisuudessa. Kun erilaisuus on tuottanut menestystä, se on tietysti kasvattanut itsetuntoa ja alkanut myös ruokkia itse itseään.

Kolmekymmentäluvun lama ja toinen kylmä sota seurauksineen hämärsivät Yhdysvaltain todellista olemusta. Olosuhteiden pakosta se muuttui eurooppalaisten yhteiskuntien suuntaan ja Neuvostoliitonuhan synnyttämä syvä liittolaissuhde vain vahvisti tätä vaikutelmaa.

Ronald Reaganin, George Bushin, Bill Clintonin ja George W. Bushin presidenttikausilla Yhdysvallat on pienemmin ja pidemmin askelin alkanut uudelleen vahvistaa omaa erikoislaatuisuuttaan. Se on vastaamassa globaaleihin taloudellisiin, teknologisiin ja turvallisuuspoliittisiin muutospaineisiin oman yhteiskunnallisen DNA:nsa ohjaamalla tavalla.

6. YHTEEN VAI ERILLEEN?

6.1 ERILAISET MAAILMANKUVAT

Raportin alussa lainaamani Robert Kagan kehottaa *Of Paradise and Power* -kirjassaan luopumaan kuvitelmaista, että eurooppalaisten ja amerikkalaisten maailmankuva on yhteinen. Suhteessa voimaan – sen tehoon, moraaliiin tai haluttavuuteen – käsitykset Atlantin molemmin puolin poikkeavat olennaisesti toisistaan.

Kagan edustaa eurooppalaisille vierasta ja amerikkalaisessa ympäristössä selkeästi republikaanien oikean laidan ajattelua. Silti hänen johtopäätöksensä ja niiden perustelut ovat mielenkiintoisia. Ne tuntuvat hyvin realistisilta siinä asetelmassa, jossa juuri nyt elämme. Kokonaan toinen asia tietenkin on, mitä pidetään hyvänä ja toivottavana.

Transatlanttisia suhteita rasittaa maailmankuvien erilaisuus. Amerikkalaiset kokevat elävänsä ympäristössä, jossa lait ja säännöt ovat epäluotettavia ja todellinen turvallisuus sekä liberaalin järjestyksen puolustaminen ja edistäminen riippuvat yhä sotilaallisen voiman hallussapidosta ja käytöstä.

Tämä logiikka selittää myös Keski- ja Itä-Euroopan entisten sosialististen maiden halun nojata sotilaallisissa kysymyksissä pikemmin Yhdysvaltoihin kuin Eurooppaan. Kylmän sodan jälkeisissä olosuhteissa ne kokivat turvallisuusvajeen, joka johti sotilaalliseen liittoutumiseen. Kagan näkee ratkaisujen taustalla näiden maiden historiasta juontuvan Venäjän pelon, joka tekee ymmärrettäväksi amerikkalaisia myötäilevän asenteen.

Voivatko maailmankuvat tulevaisuudessa lähentyä? Se on mahdollista ja voi tapahtua kahta tietä. Ensinnäkin niin, että Yhdysvallat ajautuu umpikujaan omaan voimaansa perustuvan maailmanjärjestyksen rakentamisessa ja joutuu tunnustamaan monenkeskisen yhteistyön ensisijaisuuden. Irakin tilanteen tuleva kehitys voi tältä kannalta olla hyvin ratkaiseva kokemus.

Toinen vaihtoehto on se, että syntyy jokin sellainen eurooppalaisia ja amerikkalaisia yhdistävä uhka, joka pakottaa eurooppalaiset muuttamaan suhtautumistaan voiman luomiseen ja sen käyttöön.

6.2 EROT KOROSTUNEET

Olen edellä yrittänyt todistaa, miten Yhdysvaltain ja Euroopan liittosuhteen laimentuminen on luonnollinen seuraus kahdesta toisiinsa kytkeytyneestä historiallisesta muutoksesta: kylmän sodan aikaisen yhteisen uhkan väistymisestä sekä sitä seuranneesta arvomaailmojen ja yhteiskuntamallien erojen korostumisesta.

Erot tulevat paremmin näkyviin myös taloudellisen ja teknologisen toimintaympäristön muutoksen takia. Yhdysvallat ja läntisen Euroopan valtiot ovat sovittautuneet oman yhteiskunnallisen DNA:nsa sanelemalla ja hyvin erilaisella tavalla informaatio- ja kommunikaatioteknologian vallankumoukseen sekä globalisaatioon.

Ainakin toistaiseksi Yhdysvallat on suoriutunut tehtävästä paremmin. Sen talouden toimijoiden suurempi joustavuus, riskinotto- ja innovaatiotaito ovat johtaneet vahvempaan tuottavuuskehitykseen, nopeampaan talouskasvuun ja parempaan työllisyyteen kuin useimmissa eurooppalaisissa yhteiskunnissa.

Huolimatta kiistattomista saavutuksista sisämarkkinoiden rakentamisessa, yhteisvaluutan käyttöönnotosta tai yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan vahvistamisesta Euroopan unioni ei kykene luomaan todellista vastapainoa Yhdysvaltain globaalille taloudelliselle, teknologiselle ja sotilaalliselle mahtiasemalle.

Osittain tasavertaisuus kariutuu taloudellisen potentiaalin asettamiin rajoihin, osaksi siksi, että unionin jäsenmailta puuttuu yhteisymmärrys uudistuksista ja panostuksista, joita vahvempi rooli vaatisi.

Miltä näyttää tulevaisuus? Säilyttävätkö eriyttävät voimat yliotteen, vai voisiko tulevaisuus nostaa esiin uusia yhdistäviä tekijöitä, jotka alkaisivat jälleen vahvistaa transatlanttisia siteitä?

6.3 DEMOGRAFIA

Demografiset voimat ajavat Eurooppaa ja Yhdysvaltoja erilleen. Yhdysvalloissa syntyvyys nousee, Euroopassa laskee. Tässä näkee jälleen yhden amerikkalaisen yhteiskunnan poikkeavuuksista. Yleensä syntyvyys laskee taloudellisen vaurastumisen myötä. Yhdysvalloissa on viime vuosina käynyt päinvastoin.

Maailmansotien välisenä aikana syntyvyys laski Yhdysvalloissa jyrkästi. Kolmekymmentäluvun lopulla hedelmällisyysluku ylitti nipin napin väestön uusiutumiskyvyn rajan. Toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen syntyvyys nousi yhtä jyrkästi saavuttaen huippunsa vuonna 1960, jonka jälkeen se kääntyi uudelleen jyrkkään laskuun.

Euroopassa hedelmällisyys alkoi 1980-luvun puolivälin jälkeen jyrkästi laskea. EU:n keskiarvo putosi hivenerän alle 1.9:stä alle 1.4:n. Hännänhuippuja ovat unionin eteläiset jäsenmaat. Espanjassa, Kreikassa ja Italiassa hedelmällisyys on enää 1.1-1.3.

Muuttoliike Euroopan unionin jäsenmaihin ylitti vuosina 1985-1995 muuton Yhdysvaltoihin, mutta sen jälkeen suunta on kääntynyt. Jos Yhdysvaltain Census Bureau'n ennuste toteutuu, vuoteen 2050 mennessä 77.6 miljoonaa ihmistä muuttaa joko Yhdysvaltoihin tai Euroopan unionin alueelle, valtaosa heistä, 71.8 prosenttia, Yhdysvaltoihin.

Jos nyt vallitsevat trendit jatkuvat, väkiluvulla mitatuissa voimasuhteissa tapahtuu sadassa vuodessa radikaali muutos, kuten alla olevasta taulukosta voimme todeta.

	1950	2000	2050
	milj. henk.	milj. henk.	milj. henk.
EU 15	296	377	360
Yhdysvallat	152	281	550

Vuoden 2050 luvut perustuvat Yhdysvaltojen suhteen nopeimman väestönkasvun vaihtoehtoon. Jos se toteutuu ja läntisen Euroopan väestönkehitys seuraa nykyistä trendiä, Yhdysvallat ohittaa EU15:n väkiluvulla mitaten mahdollisesti jo vuoteen 2030 mennessä.

Tavallisesti väestön ikääntyminen nähdään huoltosuhteongelmana, joka syntyy kun eläkkeellä olevan väestön määrä suhteessa työikäisiin kasvaa

jyrkästi. Miltei kaikissa Euroopan maissa etsitään kuumeisesti keinoja, joilla kyettäisiin turvaamaan eläkejärjestelmän rahoitus ja kustantamaan nopeasti kasvavan vanhusväestön tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut.

Tässä suhteessa amerikkalaiset ja eurooppalaiset ovat samassa veneessä. Myös Yhdysvaltain eläkejärjestelmä ja palvelujen tuotanto joutuvat kovaan paineeseen, kun toisen maailmansodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat siirtyvät eläkkeelle.

Eläkeongelman varjoon on jäänyt demografisen ongelman ehkä vakavin puoli: myös työikäinen väestö vanhenee. Miten vaikuttaa yhteiskunnan innovaatiokykyyn ja dynamiikkaan tai tuottavuuden kasvuun ja globaaliin kilpailukykyyn se, että yhä suurempi osa työikäisestä väestöstä on ikääntynyttä?

Tämän haasteen suhteen Yhdysvallat ja Eurooppa eivät ole samassa veneessä. Yhdysvaltain korkeampi syntyvyys ja voimakas muuttoliike tekevät sen työvoiman ikärakenteen selvästi eurooppalaisia yhteiskuntia edullisemmaksi.

Väestökehityksen ero tulee dramaattisella tavalla esille keskimääräisen eli mediaani-ikä vertailussa. Vuonna 2002 Yhdysvaltain väestön mediaani-ikä oli 36 vuotta ja Euroopan unionin 38. Jos nykyiset syntyvyys ja maahanmuuton trendit jatkuvat vuoteen 2050 saakka, Yhdysvaltain mediaani-ikä on edelleen 36 vuotta, mutta Euroopan unionin 53.

Voi vain kuvitella, millainen on yhteiskunta, jossa puolet väestöstä on 53-vuotiaita tai vanhempia. Väestörakenteen ero heijastuu vääjäämättä myös arvomaailmaan, taloudelliseen dynamiikkaan tai yhteiskunnallisen päätöksenteon painopisteisiin.

Yhdysvaltain väestörakenteessa tapahtuu muutakin, jolla on merkitystä Eurooppa-suhteen kannalta. Vuoden 2000 väestönlaskennassa espanjankielinen väestö ylitti 35 miljoonan rajan nousten suuremmaksi kuin afrikkalais-amerikkalaisten määrä. Ennusteen mukaan vuonna 2050 espanjankielisiä on jo yli 100 miljoonaa eli neljännes maan koko väestöstä.

Samuel P. Huntington herätti äskettäin suurta huomiota Foreign Policy -lehteen kirjoittamallaan artikkelilla, jossa hän pelkäsi muuttovirran Latinalaisesta Amerikasta jakavan Yhdysvallat ennen pitkää kahteen kasaan, kahteen kulttuuriin ja kahteen kieleen.

Huntingtonin mielestä meksikolaiset ja muut Latalaisesta Amerikasta tulleet poikkeavat aiemmista maahanmuuttajista siinä, että he eivät mukaudu vallitsevaan kulttuuriin, vaan muodostavat omia suljettuja alueitaan.

Vaikka Huntingtonin pelkäämä kulttuurinen kahtiajako ei toteutuisikaan, joka tapauksessa Yhdysvaltojen luonne ja sen politiikan painopisteet tulevat väestörakenteen muutoksen seurauksena vääjäämättä muuttumaan.

Tämä kaikki tulee vääjäämättä vähentämään eurooppalaista vaikutusta amerikkalaisessa yhteiskunnassa ja ylipäätään kiinnostusta Eurooppaan.

6.4 TALOUDELLISET SITEET

Yhdysvaltain tavarakauppa Tyynen valtameren yli ohitti Atlantin poikki käydyn vuonna 1981. Tällä faktalla on haluttu vahvistaa mielikuvaa siitä, että myös kaupan ja taloudellisen yhteistyön suhteen transatlanttinen kumppanuus menettää merkitystään.

On oletettu, että Yhdysvaltojen talouden tulevaisuuden suunta on Aasia, ei Eurooppa.

Todellisuudessa kävi päinvastoin. Berliinin muurin kaatuminen johti poliittisten ja turvallisuuspoliittisten siteiden höltymiseen, mutta taloudessa transatlanttinen integraatio vain kiihtyi. Keskinäisten taloussuhteiden moottori ei ollut kauppa vaan investoinnit.

Viime vuosikymmenellä amerikkalaiset yritykset tekivät suoria ulkomaisia sijoituksia yhteensä 750 miljardin dollarin arvosta eli enemmän kuin neljän edellisen vuosikymmenen aikana yhteensä. Siitä karkeasti puolet meni Eurooppaan, pääasiassa Euroopan unionin jäsenmaihin. Vastaavaan aikaan suorat sijoitukset Euroopan unionista Yhdysvaltoihin kohosivat 659 miljardiin dollariin.

Investoinnit ovat synnyttäneet taloudellisen aktiviteetin, jonka merkitys on huomattavasti tavaroiden ja palvelujen kauppaa suurempi. Amerikkalaisten omistamat yhtiöt tekivät vuonna 2000 Euroopassa 1.4 triljoonan dollarin liikevaihdon ja eurooppalaisten omistamat yhtiöt Yhdysvalloissa 1.4 triljoonan.

Investointien vaikutus näkyy myös työpaikoissa. Vuonna 2000 eurooppalaisten omistamat yhtiöt työllistivät 4.4 miljoonaa amerikkalaista ja amerikkalaisomisteiset vastaavasti 4.1 miljoonaa eurooppalaista. Molemmissa ulkomaiset yhtiöt tarjoavat keskimääräistä vaativampaa työtä ja maksavat keskimääräistä korkeampia palkkoja.

Kaikki edellä sanottu vahvistaa tärkeän havainnon: globalisaatio on edennyt Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen kesken nopeammin ja syvemmälle kuin missään muualla. Tästä seuraa vääjäämättä yhteinen intressi ja velvollisuus huolehtia globaalien talouden yhteisten pelisääntöjen rakentamisesta.

Yhteisistä taloudellisista eduista, niiden varjelemisesta tai niihin kohdistuvien uhkien torjunnasta voi hyvinkin kehittyä transatlanttisen kumppanuuden tärkein side tulevaisuudessa. Sen alueen ristiriidat koskevat lopulta pieniä sivuasioita. Kaikissa päätöksissä Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen edut käyvät yksiin.

Bertelsmanin säätiön perustama transatlanttinen strategiaryhmä päätyikin vuonna 2002 ehdottamaan, että Eurooppa ja Yhdysvallat ryhtyisivät vahvistamaan yhteistyötään uudelta pohjalta: käyttäen hyväksi talouden kiistattomia yhteisiä etuja. Ryhmä ehdotti uuden suuren talousaloitteen tekemistä, jonka avulla turvallisuuspoliittiset ristiriidat voitaisiin voittaa ja kahden perinteisen liittolaisen läheinen kumppanuus voisi palata.

7. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

7.1 UUSI POHJA

Tämän raportin keskeinen johtopäätös on, että transatlanttisessa yhteistyössä ei kannata haikailla vanhojen hyvien aikojen paluuta. Euroopan ja Yhdysvaltojen keskinäinen suhde täytyy rakentaa uudelta pohjalta ottamalla huomioon sekä niitä yhdistävät että erottavat kulttuuriset tekijät.

Transatlanttisten suhteiden parantaminen voi onnistua vain siltä pohjalta, että Atlantin molemmin puolin tunnustetaan ja tunnustetaan Euroopan ja Yhdysvaltojen yhteiskunnallisen DNA:n erilaisuus sekä siitä johtuvat poikkeavuudet tavoitteissa, keinovalikoimassa ja retoriikassa.

Centre for European Reform -tutkimuslaitoksen johtaja Charles Grant on esittänyt mielenkiintoisen ohjelman transatlanttisten suhteiden parantamiseksi.

Amerikkalaisia Grant vaatii muistamaan, että yksin toimiminen maksaa ja että tyylillä on väliä. Amerikkalaisten täytyy hänen mielestään olla tasapuolisia Lähi-idässä eikä pidä työntää veistä Vanhan ja Uuden Euroopan väliin.

Eurooppalaisten puolestaan pitää Grantin mielestä uudistaa taloutensa, jotta se voi kasvaa, sekä parantaa sotilaallista toimintakykyään. Lisäksi täytyy reformoida yhteisen ulkopolitiikan välineet sekä luoda siltaa Vanhan ja Uuden Euroopan välille.

Molemmille yhdessä Grant antaa ohjeen pitää kansainvälisen talouden hoitaminen erillään turvallisuuspoliittisista riidoista. Niiden täytyy keskustella mahdollisten interventioden periaatteista sekä luoda yhteinen käsitys sekä Irakista että joukkotuhoaseista.

Charles Grantin ohjelma sisältää monia sellaisia keinoja, jotka auttaisivat Eurooppaa ja Yhdysvaltoja rakentamaan uutta yhteistyön siltaa. Täydentäisiin toimenpidelistaa muutamalla huomiolla.

Ensinnäkin yhteistyön ankkuriksi pitäisi ottaa alue, jolla edut ja päämäärät ovat aidosti yhteisiä eli talous.

Toiseksi turvallisuuspolitiikassa on vahvistettava ainoaa transatlanttista organisaatiota eli NATOa.

Kolmanneksi Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen pitäisi luoda yhteinen politiikka suhteessa islamilaiseen maailmaan. Sen avulla voitaisiin pado- ta tehokkaasti terrorismia, mutta samalla auttaa islamilaisia maita ratkai- semaan suurinta ongelmaansa: omaehtoista syrjäytymistä modernin tie- teen, teknologian ja kulttuurin kehityksestä.

Neljänneksi sekä Euroopan että Yhdysvaltojen tulisi keskittää voimansa omien sisäisten taloudellisten ja sosiaalisten ongelmiensa ratkaisemiseen toistensa malleista saatuja kokemuksia hyödyntäen.

7.2 OSVIITTA SUOMELLE

Tämän raportin alkuperäinen tarkoitus oli ottaa mukaan vahvasti myös suomalainen näkökulma, mutta sitä käytettävissä oleva aika ja raportin laajuus eivät sallineet.

Suomella on mielestäni kaksi erityistä syytä seurata tarkalla silmällä transatlanttisen suhteen kehitystä: taloudellinen ja turvallisuuspoliitti- nen.

Taloudellisesti olemme Yhdysvalloista suoraan ja varsinkin välillisesti hyvin riippuvaisia. Suomen kansantuotteesta syntyy globaalitalouden kautta suurempi osuus kuin juuri minkään muun unionin jäsenmaan. Se, miten globaalit markkinat kehittyvät, riippuu nyt ja pitkälle tule- vaisuudessa Yhdysvalloista.

Turvallisuusetujemme suhteen asetelma on selkiintynyt. Jos transatlant- tinen yhteistyö palautuu ja se johtaa laajaan turvallisuusetujen yhteiseen hoitamiseen Pohjois-Amerikan ja Euroopan kesken, en näe mitään syy- tä, miksi Suomi jäisi sotilasliiton ulkopuolelle.

Kaiken kaikkiaan etumme Yhdysvaltain suunnalla ovat niin merkittäviä, että suomalaisten pitää kaikin keinoin ja kaikilla tasoilla pysyttäytyä vi- susti erossa anti-amerikkalaisesta fundamentalismista.

LÄHDELUETTELO

- Evans, Harold (1998): *The American Century*. New York: Knopf.
- Fukuyama, Francis (1999): *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. London/New York: Profile Books.
- Hutton, Will (2003): *A Declaration of Interdependence: Why America Should Join the World*. New York.: W.W. Norton & Company.
- Johnson, Paul (1997): *A History of the American People*. New York: HarperCollins Publishers.
- Kagan, Robert (2003): *Paratysin vartijat: Yhdysvallat, Eurooppa ja uusi maailmanjärjestys*. Helsinki: Tammi.
- Kennedy, Paul (1989): *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflicts from 1500 to 2000*. London: Vintage Books.
- Landes, David S. (1999): *The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are So Rich and Some So Poor*. London: Abacus.
- Lipset, Seymour Martin (1996): *American Exceptionalism: A Double-edged Sword*. New York: Norton.
- Reich, Robert B. (1995): *Rajaton maailma: yritysten ja kansallisvaltioiden uudet pelisäännöt*. Sitra 147, Trantex-kustannus.
- Rodman, Peter W (1999): *Drifting Apart? Trends in U.S. – European Relations*. Washington, DC: The Nixon Center.
- Rosecrance, Richard N. (2000): *The Rise of the Virtual State: Wealth and Power in the Coming Century*. New York: Basic Books.
- Tocqueville, Alexis de (2000): *Democracy in America*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Turner, Adair (2002): *Just Capital: The Liberal Economy*. London: Pan.